

Drugi, ki je gotovo iz ozirov na potrebe agit teatra skušal oblikovati partizanski skeč, je bil Miran Jarc. Jarčevo besedilo skeča »Gabrenja« seveda enako kakor Borovo besedilo »Sinovega strela« ni prišlo »na oder« agit teatra. Natisnjeno je bilo po osvoboditvi.

Agit teater je v kratkem času svojega delovanja nastopil v krajih: Grintovec, Polom, v bolnišnici na Smuki, Žužemberk, Ambrus in Struge, pa seveda v Starem logu. Vsi ti kraji so v Rogu ali v njegovi neposredni bližini in Suhi krajin in v Dobrepolju. Zaradi kratkega obstoja in delovanja agit teatra je to razumljivo.

Kot slovstveno zanimivost moram omeniti novelo »Mirjam« pisatelja Bogomira Magajne, ki jo je najprej objavil po osvoboditvi v Ljudski pravici, potem pa vključil v knjigo »Na bregovih srca« (1957). Tu je kot glavni osebi postavil židovsko bolničarko Lili in Draga Blanča ter spletel njuni partizanski usodi, tesno se držeč resnice.

Dobo prvega slovenskega osvobojenega ozemlja na Dolenjskem označujejo neugnano tipanje, plemenito iskanje, pogumno improviziranje in poskušanje v vse smeri. Tedaj se je v navdušenju vse zdelo mogoče. Tak pogumen poskus je tudi oblikovanje agit teatra. Ker do prihoda večjega števila kulturnih delavcev, zlasti igralcev, poleti 1943 ni bilo v NOB podobnega poskusa, kakor je bil agit teater 1942, pripada tej skupini prvenstvo kot zametku prve partizanske kulturne ustanove.

(Poleg na tiskane vire, ki jih med razpravljanjem omenjam, opozarjam še na Borovo pričevanje v izdaji »Raztrgancev«, 1946. Ustno in pisмено so mi dali gradivo še svojci padlih ter E. Cevc.)

Viktor Smolej

ZA KAJ TU PRAVZAPRAV GRE?

(Nekaj pripomb k tekstom naših diafilmov)

Kaj je že minilo let, kar je pouk zgodovine in zemljepisa na naših osnovnih šolah nehal biti suhoparen in pust, verbalističen! V učilnic se je razlila cela plejada diafilmov, ki so — čeprav včasih še vedno suhoparno — vendarle ilustrirali določeno zgodovinsko obdobje, kontinent ali državo. Spominjam se, kako sem bil prav nevoščljiv svojemu kolegu — geografu, ki je v razred odhajal z diaprojektorjem, kajti sam sem bil tedaj še vedno navezan na univerzalno orožje slehernega slavista, na besedo in črko.

Dvomim, da se je kdo med pedagogi tako zelo razveselil diafilmov, kot prav slavist. Lepega dne sem našel na mizi Petra Klepca v treh delih, zraven njih pa so stali Seliškarkarjevi Liščki. Kakor hitro sem jih zavrtel skozi diaprojektor, kako hlastno sem bral spremno besedilo! Vse se je odlično ujemalo, ne glede na to, da so se nekatere slike v filmu prav nespretno ponavljale. (Zares sem v razredu ob predvajanju diafilma v takih primerih vedno najprej zaslíšal pripombo: »To sliko smo pa že videli!«) In prvo, kar mi je ob tem prišlo na misel: »Fant, tudi ti boš zdaj spregovoril; draga moja deklica, ta slika bo tudi tebi, ki doslej skoraj nisem mogel zvbati besede iz tvojih ust, izvabila ne le eno, ampak cel slap besedi!«

Saj vemo: posebno v številčno močnih razredih najdemo vedno vrsto učencev, ki ne znajo govoriti. Še tako preprostih stvari, kot je njihov dom, ne znajo popisati. Zlasti na tistih osnovnih šolah, ki imajo široko podružnično zaledje, se znajdejo v šestem razredu učenci s kaj različnimi govornimi sposobnostmi. Cela vrsta jih je navadno, ki povezani pripovedi sploh niso kos; odgovarjajo le na direktna vprašanja z »da« ali z »ne« ali pa je njihov odgovor zajet v kakršnem koli odvisniku, redno začetem z »da« in tako naprej. V drugi skupini pa životarijo tisti s skromnim besediščem. Glagolov razen »je« in »rekel« skorajda ne poznajo; pridevnik jim služi le kot povedno določilo. Tako stanje človeka navsezadnje ob abstraktnosti pouka materinščine niti ne more gnati v obup.

Tedaj se je pojavila v zatamnjeni učilnici na platnu lepa, razgibana slika, ob njej pa je zagreta glavnica, ki so je bile same oči, slišala literarno pisan, skrbno prebran komentar. Zavrteli smo zadnjo sliko, filma in zgodbe je bilo konec. Razočarani »ah« se je izvil iz grl. Bi ga hoteli še enkrat videti? Kako da ne, jasno, dajmo! Dobro, pa dajmo, toda zgodbo naj bi zdaj oni sami pripovedovali. Soglašajo, kajne?

Vrteli smo film znova, sam pa sem doživel uresničenje tihega, skrivnega upanja: vsi tisti tihi, mrtvi učenci, ki so na vprašanja odgovarjali z »da« in z »ne«, so spregovorili. Prevzela jih je harmonija slike in besede, močno doživetje jim je odprlo usta, jezik je ubogljivo sledil. S Tinčkom vred so negovali lastovice, z njim vred dvigali puško na nemškega požigalca, pretreseni so se kakor on spominjali zaprtih mater in očetov;

ob srečnem poletu malih liščkov pod vedro nebo niso bili manj srečni od njega. Odtlej se diafilmov veselimo. Igraje bogatimo besedišče, odkrivamo lepoto slike in besede. Postali smo redni kupci diafilmov pri Prosvetnem filmu (zdaj »Sava«, zavod za šolski in poučni film) v Ljubljani.

Toliko večje je bilo razočaranje, ko sem ugotovil neopravičljivo zanikrnost v besedilih k diafilmom, izdelanim v zadnjem času. Že priredba sama je včasih sila nespretna. Oglejmo si primer!

Seliškarjeva Žalostna povest o muli (doslej ob Tugomeru daleč najboljši diafilm) zasluži po podobi, kakršno so ji dali v »Sava-filmu«, same superlative. Res slike, ki navdušijo, ogrejejo, potegnejo za seboj. Le tega si ne morem razložiti, čemu je na 15. sliki potreben napis »ZMAGALI BOMO«. Menil sem, da gre pri diafilmu »Peter Klepec«, kjer se tudi srečujemo s takim parolarstvom, za začetniški spodrsrljaj, pa se zdi, da je to nepotrebno nadpisovanje slik postalo stalna praksa. Če je treba brati ves tekst k sliki, kako da bi ne mogli prebrati še teh nekaj besedi? Dvomim v okusnost teh parol, še manj pa verjamem v njihovo učinkovitost.

V primeri s kvalitetnim diafilmom je površnost, s kakršno je pisano spremeno besedilo, vsega obsojanja vredna. Ločila? Nekaj primerov:

24. slika: Juriš partizanov

Spodaj pod hišami so naši zakričali »na juriš!«

14. slika: Kavelj in Bistra

Kavelj je bil res samo mulovodec, toda hraber partizan.

Rečeno storjeno! Bistra, ji je dejal: Tovariši so v nevarnosti. Potrudiva se. Zmagati moramo.

38. slika: Oprijel se jo je in počasi postavil na noge

Oprijel se jo je in počasi postavil na noge. »Ali me boš nesla?«

18. slika: Sredi strmine se je mula ustavila

Sredi strmine pa se je mula ustavila. Bistra, srček moj, le dajva, sedaj gre za zmago, jo je bodril nežno in ljubeče in srce ga je bolelo, ko je videl žival trpeti. In ko se je sredi strmine ustavila, je kar klecala pod težo in kadilo se je iz nje, tako je bila prepotena, je segel Kavelj ki je bil prav tako moker v žep in ji na dlani ponudil pest ovs.

Da je raba ločil malo zapletena, to vemo. Da je vejica ob zvalnikih in v skrajšanih priredjih in podredjih poglavje zase, nám je tudi jasno. Da se pa zavod za šolski film lahko na vse to poživzga, se mi zdi pa le malo prehudo. To niso slučajne napake, temveč zavestno ignoriranje pravil. »Napake« se namreč ponavljajo na vsaki strani.

Potem pa priredba. Zvrsti se, recimo, šest slik, ob katerih je povprečno po osem vrstic besedila, sedma premore le štiri vrstice, osma tri, deveta in deseta pa dobre pol vrstice. Potem število spet raste: enajsta pet vrstic, dvanajsta celo osem. Kaj torej storiti ob sliki, ki jo lahko ilustriraš s celimi o s m i m i besedami? Čakati in molčati? Zavrteti film naprej, ne da bi pustili otrokom, da si sliko zares ogledajo? Dodajati lasten komentar, zraven se pa bati, da ne bomo zadeli stila? V sorazmerju besedila k posameznim slikam je diafilm mnogo občutljivejši kakor slikanica. Pa vendar: pri slikanicah takih nesmislov ne zasledimo.

Morda bi se avtor adaptacije lahko izgovarjal na literarno predlogo. Ne vem, če bi mu to uspelo. Zgodbe, ki si jih izbira za obdelavo zavod za šolski film, niso bile pisane kot filmski scenarij. Res je: film naj bi otroku (v primerih, ko gre za leposlovje) pomagal dojeti in osvojiti literarno mojstrovino. Toda kakaj bi pisatelj sam ne priredil svoje zgodbe za film? Večinoma so še vsi živi in zdravi.

»Mislim, da ima pisatelj, dokler je živ, ne le pravico, ampak tudi dolžnost do popravkov po svoji razsodnosti,« piše France Bevk (Moja pisateljska pot). Toliko bolj, kadar gre za prilagovanje teksta filmski priredbi. V tem primeru je suženjska zvestoba literarni predlogi greh. Kaj naj vendar doživlja otrok ob takemle »izčrpnem« komentarju k sliki: »Šel je k vodi, čeravno sta mu mati in oče branila.« (Povodni mož, 7. slika). Pa še (v istem filmu): Nato je tiho odšel in čakal skrit, da se deček zbudi.« Ali celo takle stavek: »Slovenščina je ostala le še učni predmet.« (»Dobro jutro« Prežihovega Voranca). Prvi odstavek Prežihove črtice »Dobro jutro« potrebuje pri šolskem branju precej učiteljeve razlage; kaj storiti zdaj ob diafilmu, kjer je ta odstavek razbit na šest slik, toda dobesedno prepisan?

Dobili smo tudi film o Kajuhu. Izčrpno, strogo objektivno besedilo, nekaj slik, ki ne veš z njimi kaj početi (»Vpisnice«). Na sliki Kajuhove pesmi, v knjižici pa besede o njegovem udejstvovanju v kulturnopolitičnem življenju šoštanjanske mladine. In za

konec, ki bi moral izzveneti v neizpeto pesem mladega Kajuhovega življenja, stereotipno suhoparno naštevanje ponatisov Kajuhovih pesmi. Film, kakršen je, odklanjam. Kajuh ni kak z didaktiko prepojen šolnik, ampak mlad, čuteč pesnik. Verjel je v prihodnost, ljubil in sovražil je ta svet in ljudi na njem, gorel za svoje ljudstvo, vdano ljubil mater in z vsem ognjem svoje dekle — tu pa bi moral prebrati celo takle stavek:

»Tudi tako se je zgodilo, da so ranjenca, ki so ga težili, da bo prišel kmalu do hiš, dvignili, čez pol ure, ko so resnično prišli do njih, mrtvega iz konjskega sedla, še vedno trdno držeč vajeti.« (Str. 11, 25. slika: Pohod štirinajste divizije na Štajersko).

(N. B. Komur manjka slabih primerov za stilistične vaje: tu je že eden.)

Navsezadnje bo tu le na pravem mestu vprašanje: »Za kaj tu pravzaprav gre?«

Takega amaterstva si šolniki ne moremo privoščiti. Naše delo nima nič skupnega z amaterizmom; mi smo poklicni prosvetni delavci. Vsem podjetjem, zavodom in ustanovam, ki delajo za nas, mora biti to jasno. Vsaj tako jasno, kakor je jasno vodstvu radijskih ur za razne stopnje pri RTV Ljubljana. Ko primerjam radijsko oddajo o Kajuhu pa film o njem, zlahka pustim film v arhivu in predvjam magnetofonski posnetek radijske ure: ob njem učenci na vsej višji stopnji osnovne šole resnično doživijo našega avantgardističnega pesnika in ga v zljubijo. Ob filmu bi jim ostal tuj, abstrakten in ne-doživet. To pa Kajuh ni bil.

Tu je nekaj narobe.

Pri šolskem diafilmu bi beseda šolnikov le morala imeti svojo težo. Res nam ni vseeno, za kakšne »kvazi-diafilme« mečemo denar skozi okno. To bo odslej naš denar, denar pedagoških kolektivov. Za stvari, ki ga ne bodo vredne, ga ne bomo izdajali. Samo tako bo navsezadnje nekdo le prisiljen odgovoriti na vprašanje, za kaj tu pravzaprav gre:

za kvaliteten sodobni pouk ali — za kaj drugega ...

Tisto »drugo« nam je v šolah — kljub vsemu — še vedno razmeroma tuje.

Janez Sooljšak

V OCENO SMO PREJELI

Slovenske ljudske pesmi. Izbral in uredil Boris Merhar. Knjižnica Kondor 45. Mladinska knjiga v Ljubljani 1961.

Kafka, Franz: Splet norosti in bolečine. Izbrana proza. Izbral in prevedel Herbert Grün. Knjižnica Kondor 46. Mladinska knjiga v Ljubljani 1961.

Vatovec, dr. Fran: Slovenski časnik (1557—1843). Založba Obzorja Maribor 1961. Preussler, Otfried: Mala čarovnica. Prevedla Katja Ogrin. Založba Obzorja Maribor 1961.

Suhodolčan, Leopold: Deček na črnem konju. Založba Obzorja Maribor 1961.

Cerkvenik, Angelo: Markov beg. Mladinska povest. Založba Obzorja 1961.

Pravni priročnik III. Izdalo Društvo pravnikov LRS, podružnica Maribor. Založba Obzorja 1961.

Černe, dr. France: Uvod v analizo trga cen. Založba Obzorja Maribor

Bibliografija slovenske literarne zgodovine za leto 1960 se bo nadaljevala v prihodnji številki.

Naročnike naše revije prosimo, naj čimprej poravnajo zaostalo naročnino, da jih ne bo treba posebej pismeno opominjati.